

Inhoud

Woord vooraf	7
1 Gods liefde en toorn in de Bijbel	9
dr. M. van Campen	
2 Gods liefde en het lijden van de christenen	27
Richard Groenenboom	
3 Gods liefde en het lijden van de schepping en de schepselen	49
dr. M.J. Paul	
4 Gods liefde en het lijden van Jezus	77
dr. R.T. te Velde	
5 Gods liefde en het eeuwige oordeel	95
dr. A. Huijgen	
6 Gods liefde en onze vrijheid	114
dr. J. Hoek	

1 Gods liefde en toorn in de Bijbel

dr. M. van Campen

Verkenning

Schriftgedeelte om vooraf te lezen: Hosea 2:1-14

- a. Wat is de reden van Gods toorn in dit gedeelte en wat herkent u daarvan in onze tijd?
- b. Wat heeft het woordje 'lokken' uit vers 13 u te zeggen?
- c. Wat is de relatie tussen dit gedeelte en het thema van dit hoofdstuk?

Ooit stond langs een N-weg in het westen van ons land een billboard met daarop de woorden: 'God is liefde.' Iemand had er met gele verf en grote letters overheen gekalkt: 'Nou en?' Blijkbaar had Gods liefde de man of vrouw weinig (meer) te zeggen. Wie de dader was, is nooit bekend geworden maar één ding is wel zeker: de betreffende man of vrouw is niet de enige die grote moeite heeft met het idee dat God liefde is. Niet zelden zijn teleurstellende persoonlijke ervaringen daarvan de oorzaak.

We kennen allemaal wel de opmerkingen die in dit verband gemaakt worden:

‘Als God dan liefde is, waarom al die ellende in deze wereld?’

‘Waarom dat geweld, het misbruik en de mishandeling door terreurorganisaties zoals IS?’

‘Waarom zoveel vluchtelingen, op dit moment zeventig miljoen, het hoogste aantal ooit in de geschiedenis?’

‘Waarom die honger, die orkanen en overstromingen, waarom die verschrikkelijke epidemieën?’

En wat dichter bij huis:

‘Waarom die ziekte en waarom die werkeloosheid?’

‘Waarom die onvervulde verlangens, die onverhoorde gebeden?’

‘Waarom dat verlies van geliefden, een vrouw, een moeder, een kind?’

De twijfel aan Gods liefde heeft velen ertoe gebracht om de Eeuwige de rug toe te keren, de kerk te verlaten en de Bijbel met de vuilnisdienst mee te geven.

Is God wel liefde?

We voltrekken onze bezinning op het thema van dit hoofdstuk langs drie lijnen. We zoeken het antwoord op de volgende vragen:

- a. Wat zegt de Bijbel over Gods liefde?
- b. Wat zegt de Bijbel over Gods toorn?
- c. Hoe verhouden Gods liefde en Gods toorn zich in de Bijbel?

a. Wat zegt de Bijbel over Gods liefde?

Met de reflectie over Gods liefde begeven we ons op tamelijk riskant terrein. Deze denkexercitie veronderstelt immers dat wij iets kunnen doorgronden van het wezen van God. Daarmee stuiten we op

een grens die door de Heilige Schrift zelf ons wordt aangewezen met de uitspraak van Job: 'Zie, God is groot en wij begrijpen Hem niet.' (Job 36:26) De theoloog professor Kuitert heeft zich in dit opzicht nadrukkelijk uitgesproken. Hij is van mening dat theologie over alles gaat, behalve over de kennis van God. Hooguit kunnen wij, zo stelt hij, kennis nemen van wat mensen over God hebben gedacht, gezegd en geschreven, welke opvattingen en voorstellingen van Hem ze erop nahielden, maar over God Zelf valt niets te zeggen. Het wezen van God is en blijft voor ons mensen ten diepste een mysterie.

Toch is daarmee niet alles gezegd. Want al kunnen wij met ons verstand niet indringen in het wezen van God, we mogen wel nagaan wat de Bijbel ons over Gods liefde zegt. Wat het Oude Testament betreft, valt meteen op dat Gods liefde zich primair richt op het volk Israël. Met het volk Israël heeft God een uniek verbond gesloten, waarbij Hij hen Zijn liefde verklaard heeft. De profeet Jeremia tekent dit verbond als een huwelijksverbond. Deze liefde is uniek en van de hoogste orde, zoals ook de relatie tussen man en vrouw van een geheel eigen soort is.

Gods liefde vond zijn oorzaak niet in de kwaliteiten of capaciteiten van Israël. Zij is geen reflex op of beloning voor het goede gedrag van Israël. Integendeel. De profeet Ezechiël beschrijft het huwelijksaanzoek van de Eeuwige aan het adres van Israël op onthutsende wijze: 'Toen Ik voorbij u kwam, zag Ik u trappelend in uw bloed en Ik zei tegen u in uw bloed: Leef! Ja, Ik zei tegen u in uw bloed: Leef! Toen Ik voorbij u kwam, zag Ik u en zie, uw tijd was de tijd van de liefde. Zo spreidde Ik Mijn vleugel over u uit en bedekte uw naaktheid. Daarop zwoer Ik u een eed en ging een verbond met u aan, spreekt de Heere HEERE, en zo werd u van Mij.' (Ezech. 16:6-8)

Naakt en trappelend in haar bloed, zo heeft de Eeuwige Zijn bruid Israël aangetroffen. Dat Hij toch een relatie met dit volk wilde aangaan is vanwege Zijn onverdiende liefde. Om het eens ouderwets te zeggen: God heeft redenen uit Zichzelf genomen en Zijn hart laten spreken.

Gods liefde is onlosmakelijk verbonden met het begrip verkiezing. God heeft Abraham en zijn nageslacht uitgekozen om Zijn volk te zijn, Zijn oogappel (Deut. 32:10; Zach. 2:8). Deze verkiezende liefde was niet van vandaag of gisteren. 'Ík heb u liefgehad met een eeuwige liefde', zegt God bij monde van Jeremia (31:3). Gods liefde is van eeuwigheid en duurt tot in de eeuwigheid. Over duurzaamheid gesproken.

Behalve duurzaam is Gods liefde ook bestendig, zij is bestand tegen wisselende situaties en veranderende omstandigheden. Zij blijft overeind in goede en in slechte tijden (Zach. 1:17).

Hoezeer Gods verkiezende liefde ook verbonden is aan het joodse volk, ze is niet exclusief in absolute zin. In Abraham had God van meet af aan ook de volkeren op het oog.

'In u zullen alle geslachten van de aardbodem gezegend worden', had God tegen Abraham gezegd (Gen. 12:3b). Het is opvallend dat deze belofte in het boek Genesis nog vier keer herhaald wordt (Gen. 18:18; 22:18; 26:3,4; 28:14). Deze veelvuldige vermelding onderstreept temeer het belang van dit inzicht: Gods liefde focust primair op het nageslacht van Abraham, maar is vanaf het begin tevens bedoeld voor de gehele wereld. De ethische theoloog professor J.H. Gunning (1829-1905) gebruikte in dit verband een aansprekend beeld. Zoals een speerwerper zijn arm achteruit haalt om zijn wapen zo ver mogelijk te kunnen werpen, zo heeft God Israël uitgekozen om met en door Israël de hele wereld te bereiken. Via Israël is Gods liefde uitgewaaid over de volkeren der aarde.

Gods liefde was ondertussen niet vrijblijvend. De Eeuwige rekende op de wederliefde van Zijn volk, uitkomend in het onderhouden van de Thora, Zijn goede en heilzame leefregels. God vroeg dat niet alleen van Israël, het was niet minder dan een bevel. Hij gebod Zijn volk om Hem lief te hebben. In Deuteronomium 6:5 lezen we met zoveel woorden: ‘Daarom zult u de HEERE, uw God, liefhebben met heel uw hart, met heel uw ziel en met heel uw kracht.’ (vgl. Deut. 7:7-11; 10:12-22; 11:1,13,22) In het vervolg klinkt deze opdracht diverse keren opnieuw. Dit herhaalde bevel om God lief te hebben staat echter niet op zichzelf. Het is alleen te begrijpen in het licht van het voorgaande, het bekende Sjema Jisraeel, de kernbelijdenis van het jodendom: ‘Luister, Israël! De HEERE, onze God, de HEERE is één!’ Omdat de HEERE, de God van Israël uniek is, omdat Hij de enige is, daarom heeft Hij alle recht op de liefde van Zijn volk, liefde met hoofd, hart en handen.

Heeft Israël dat kunnen opbrengen? Was er wederliefde tot haar hemelse echtgenoot?

Wie de Psalmen leest, is geneigd die vraag positief te beantwoorden. Meer dan eens belijden dichters hun liefde tot God. Psalm 18:2: ‘Ik heb U hartelijk lief, HEERE, mijn sterkte.’ Psalm 116:1: ‘Ik heb de HEERE lief, want Hij hoort mijn stem, mijn smeekbeden.’ Ook is er sprake van liefde voor Gods stad en tempel (Ps. 122 en Ps. 84), liefde voor Gods wet, Zijn bevelen en getuigenissen (Ps. 119:47,97,113,119, 127). Aan het liefhebben van God is een rijke belofte verbonden. Psalm 145:20 zegt: ‘De HEERE bewaart allen die Hem liefhebben.’

Toch is met deze individuele liefdesbetuigingen niet alles gezegd. Met name de profeten van Israël laten ook een keerzijde zien.

Slag op slag klinkt het verwijt van ontrouw, van overspel van de kant van de bruid Israël. De profeet Hosea heeft daar diep aan geleden. Hij krijgt van hogherhand de opdracht om een relatie aan te gaan met

een hoer. Zij is bedoeld als aanschouwelijk onderwijs. Zoals een prostituee zich verkoopt aan haar minnaars, zo heeft Israël keer op keer overspel gepleegd met de afgoden. Gods liefde werd versmaad en ingeruild voor een intieme relatie met Baäl en Astarte, de heidense goden van de welvaart en van de hartstocht.

Wonderlijk genoeg heeft Israëls ontrouw Gods trouw niet tenietgedaan. Per slot van rekening bleek Zijn liefde niet van wijken te willen weten. Ondanks menselijke ontrouw en ongehoorzaamheid, handhaafde God de liefde voor Zijn volk. Niet omdat Israël dat verdiend had, maar omdat Gods liefde zo duurzaam is, omdat Zijn verkiezing onberouwelijk is.

Evenals het Oude Testament is ook het Nieuwe Testament doorademend met Gods liefde. Opvallend is dat in het Oude Testament vooral het werkwoord 'liefhebben' dikwijls voorkomt, terwijl in het Nieuwe Testament vooral het zelfstandig naamwoord 'liefde' wordt gebruikt. Was de profeet Hosea in het eerste deel van de Bijbel een bevlogen vertolker van Gods liefde, in het tweede deel neemt de apostel Johannes deze rol op zich. Niet voor niets wordt hij de apostel van de liefde genoemd. In zijn Evangelie treffen we een van de meest essentiële uitspraken over Gods liefde aan. Vroeger leerden we deze tekst al op de zondagsschool of op de basisschool: 'Want zo lief heeft God de wereld gehad, dat Hij Zijn eniggeboren Zoon gegeven heeft, opdat ieder die in Hem gelooft, niet verloren gaat, maar eeuwig leven heeft.' (Joh. 3:16) In deze tekst maakt Johannes duidelijk dat Gods liefde regelrecht verbonden is met de persoon en het werk van Jezus Christus. In Hem is Gods liefde vlees en bloed geworden. Vanaf de kribbe tot en met het kruis, was het liefde die Hem dreef. Hij heeft de Zijnen liefgehad met een grote en diepe liefde en Hij heeft hen liefgehad ten einde toe (Joh. 13:1b). In de kruisdood en

de opstanding van Jezus Christus is Gods liefde als het ware opengebloeid als een bloem in het zonlicht.

Ook in de eerste algemene brief van Johannes komt het thema van de liefde uitvoerig terug. Het vierde hoofdstuk van dit schrijven is weleens vergeleken met een carillon. De kleine klokken roepen de christenen op tot onderlinge liefde. Maar dwars daardoorheen klinkt de grote, zware klok van Gods liefde: 'Hierin is de liefde van God aan ons geopenbaard, dat God Zijn eniggeboren Zoon in de wereld gezonden heeft, opdat wij zouden leven door Hem.' (1 Joh. 4:9) En ook: 'Hierin is de liefde, niet dat wij God liefgehad hebben, maar dat Hij ons heeft liefgehad en Zijn Zoon zond als verzoening voor onze zonden.' (1 Joh. 4:10) Overigens horen die grote klok en de kleine klokken van het carillon wel bij elkaar. Gods grote liefde is de inspiratiebron voor de onderlinge liefde in de christelijke gemeente. Als we gegrepen zijn door Gods liefde, komt er ook ruimte voor liefde tot onze naaste. Zonder deze bron kunnen wij dat niet opbrengen. De liefde waartoe Johannes ons oproept is immers veel meer dan sympathie of genegenheid. De apostel gebruikt steevast het woord *agapè* en dat wijst op liefde van de bovenste plank, geen egoïstische, nemende of hartstochtelijke liefde maar gevende, zichzelf verloochnende liefde, liefde die zich spiegelt aan de volmaakte liefde van God voor mensen en de liefde die Jezus naar het kruis deed gaan.

Ik rond het eerste gedeelte van mijn bijdrage af met een tweetal citaten die betrekking hebben op Gods liefde. Het eerste is afkomstig uit een anekdote die de bekende Engelse predikant Charles Haddon Spurgeon vertelt. Spurgeon leefde in de negentiende eeuw en wordt wel de 'prins der predikers' genoemd vanwege zijn grote gaven op het terrein van de Woordverkondiging. Ergens herinnert hij aan een ontmoeting met een boer die een windwijzer op zijn schoorsteen had laten plaatsen. Het was een smeedijzeren geval met daarop de

woorden: ‘God is liefde.’ Toen Spurgeon hem eens bezocht, wees hij naar boven en vroeg aan de boer: ‘Waarom heb je die tekst in je windwijzer staan; wil je ermee aangeven dat Gods liefde even veranderlijk is als de wind?’ ‘Nee, dominee, zeker niet. Ik heb er juist mee willen zeggen dat Gods liefde blijvend is, uit welke hoek de wind ook waait.’

Het tweede citaat vond ik in een interview met Edith Eger, een Hongaarse Jodin die Auschwitz overleefde en een bezoek bracht aan Nederland. Ze was inmiddels 91 jaar, maar nog altijd helder van geest. Ze vertelde dat ze op zestienjarige leeftijd samen met haar ouders en zus Magda in een veewagen terecht kwam bij het bord ‘Arbeit macht Frei’ aan de ingang van concentratiekamp Auschwitz-Birkenau. Wonder boven wonder overleefde zij de gruwelen van het naziregime en werd ze in mei 1945 meer dood dan levend bevrijd. Ze woog nog 32 kilo en leed aan meerdere ernstige kwalen. Een ontroerend interview waarin mij vooral de volgende passage erg trof:

Mijn zus Magda kon, met vele anderen niet meer geloven in een God die dit allemaal liet gebeuren. Ik begrijp wat ze bedoelt. Toch heb ik het nooit moeilijk gevonden om te zien dat het niet God was die mijn ouders en zoveel anderen in de gaskamers had gedood. God had niet de leiding over de concentratiekampen. Dat hadden de mensen. Voor mij is God liefde.

b. Wat zegt de Bijbel over Gods toorn?

‘Voor mij is God liefde.’ Het is genade om zoiets te kunnen belijden na zulke uiterst pijnlijke en vernederende ervaringen. Laat overigens niemand deze liefde verwarren of verwisselen met liegheid.

God is geen lieve oude man die alles toestaat en goedkeurt, die altijd helpt en die nooit een vlieg kwaad doet. God kan ook straffen en oordelen en tuchtigen. Even reëel als Zijn liefde is Zijn toorn. Ook daar kunnen we de Bijbel op nalezen. Hoewel we er goed aan doen hier te nuanceren. Gods liefde en Gods toorn staan in de Bijbel niet op dezelfde lijn. We lezen nadrukkelijk de uitdrukking: ‘God is liefde.’ Maar nergens komen we de zegswijze ‘God is toorn’ tegen. Toorn is kennelijk geen wezenskenmerk van God, zoals liefde dat wel is. Calvijn kwam tot dezelfde conclusie en meende dat toorn niet Gods inborst is. Dat geldt trouwens ook van andere eigenschappen van God. Van den Brink en Van der Kooi schrijven in hun *Christelijke dogmatiek*: ‘Nergens vinden we rechtstreekse identificaties van God met andere eigenschappen (‘God is macht’, ‘God is onveranderlijkheid’, ‘God is oneindigheid’), maar wel met liefde.’ (p. 145)

Niettemin is Gods toorn volle en huiveringwekkende realiteit. Vooral de profetische prediking is daar glashelder over. In dit opzicht verschillen de door God gezonden profeten fundamenteel van de valse profeten die per definitie heil en vrede verkondigen (vgl. Jer. 6:14; 14:13).

Intussen realiseer ik me hier een weinig geliefd thema aan te snijden. Spreken over Gods toorn is in onze tijd niet populair, ook niet onder christenen. Veel kerkgangers koesteren zich graag aan de warmte van Gods liefde, maar zodra Gods toorn aan de orde komt, haken ze af. Dat is overigens geen nieuw verschijnsel. De eeuwen door zijn er mensen geweest die meenden dat een toornende God een achterhaald idee is en alleen in het Oude Testament ter sprake komt. Nieuwtestamentische christenen zouden daar geen boodschap meer aan hebben. Al in de tweede eeuw na Christus trad een zekere Marcion op – zijn volledige naam is Marcion van Sinope en hij leefde van ongeveer 85 tot ongeveer 160 na Christus. Deze stich-